

Izabela Swoboda

Zakład Zarządzania Informacją
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: izabela.swoboda@us.edu.pl

Biblioteki Florencji Tam, gdzie przeszłość współlistnieje z terażniejszością

Abstrakt: Florencja – kolebka renesansu, centrum nauki i sztuki, miasto Dantego, Michała Anioła, Donatella, Machiavellego i Leonarda da Vinci słynie także z niezwykłych bibliotek, które zachwycają nie tylko pięknymi zabytkowymi wnętrzami, ale też bogactwem zbiorów. W artykule przedstawiono genezę i współczesne oblicze bibliotek Florencji. Spośród najstarszych zaprezentowano: bibliotekę dominikanów z kościoła Santa Maria Novella, bibliotekę Michelozzo, Laurenzianę, Riccardianę, Marucellianę oraz Centralną Bibliotekę Narodową we Florencji.

Słowa kluczowe: Biblioteca di Michelozzo a San Marco. Biblioteca Domenicana di Santa Maria Novella. Biblioteca Marucelliana. Biblioteca Medicea Laurenziana. Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. Biblioteca Riccardiana. Biblioteki włoskie. Florencja. Historia bibliotek

Pierwsze biblioteki na Półwyspie Apenińskim

Włosi mogą pochwalić się niezwykle długą i bogatą historią bibliotek – pierwsze księżnice na Półwyspie Apenińskim powstawały już w starożytności, a ich historia związana jest z książką grecką, przywiezioną na półwysep jako cenna zdobycz wojenna. Księgi z tych kolekcji odegrały znaczącą rolę w zainteresowaniu Rzymian kulturą helleńską i w kształtowaniu ich zamiłowań bibliofilskich. Nierzadko były załączkiem czy też podnosiły wartość zakładanych bibliotek domowych, często wspaniale urządzonych, ze zbiorami liczącymi nawet kilka

tysięcy jednostek. Gromadzenie cennych ksiąg stało się jedną ze szlachetniejszych pasji zamożnych Rzymian. Doceniane w coraz szerszych kręgach, z biegiem czasu okazały się niezbędne w życiu zawodowym i publicznym [45, s. 327]. Prywatne księgozbiory, mniej lub bardziej bogate, przyczyniły się także do stworzenia klimatu sprzyjającego rozwojowi życia literackiego i naukowego w starożytnym Rzymie, co z kolei pozytywnie wpływało na rosnące zainteresowanie książką oraz zakładanie i utrzymywanie – przede wszystkim przez władców – bibliotek publicznych przeznaczonych dla wszystkich wykształconych obywateli. Pierwsza z nich, tzw. Atrium Libertatis, została otwarta w 39 r. p.n.e., już po śmierci inicjatora przedsięwzięcia – Juliusza Cezara. Za czasów Augusta powstały m.in. Bibliotheca Palatina i Bibliotheca Octavia. Do najznakomitszych należała Bibliotheca Ulpia, ufundowana przez Trajana około 100 r. n.e. Szacuje się, że w połowie IV w. w samym Rzymie było nie mniej niż 28 takich księżnic. Podobne powstawały także w prowincjach imperium [24, s. 14; 45, s. 329–330]. Czas zawirowań wojennych pod koniec IV w. przyniósł powolny spadek popularności książki i tym samym zanik zainteresowania bibliotekami. Warto pamiętać, że wszystkie biblioteki starożytne udostępniały zbiory prezencyjnie, na miejscu – czytelnik otrzymywał książkę za pośrednictwem woźnego i tylko w wyjątkowych wypadkach znamienitym osobistościom pozwalano swobodnie przeglądać zwoje i kodeksy ułożone według kryteriów rzeczowych w szafach oraz wypożyczać je na zewnątrz [27, s. 53–63, 67; 20].

Upadek wielonarodowego cesarstwa zachodniorzymskiego przyniósł znaczne obniżenie dobrobytu ludności, pogorszenie stanu oświaty, upadek obyczajów w samej Italii i całej zachodniej Europie. Zdziesiątkowane i rozproszone księgozbiory starożytne znalazły schronienie w instytucjach Kościoła – ostoju nauki i piśmiennictwa wczesnych wieków średnich. To w bibliotekach kościelnych – jak podają Karol Głombiowski i Helena Szwejkowska [27, s. 131] – skupiał się prawie cały zasób ówczesnego piśmiennictwa. Dużą rolę w zachowaniu dziedzictwa starożytności odegrały biblioteki klasztorne. Służyły zazwyczaj członkom danej kongregacji, ale poza sprawowaniem opieki nad przechowywanymi dziełami funkcjonowały również jako ośrodki wytwarzania książki. Skrybowie z przysłowiową benedyktyńską cierpliwością, ku chwale Boga przepisywali m.in. to, co zachowało się z czasów wcześniejszych. Wykonywali tym samym swoistą pracę konserwatorską. Taki zamknięty i długotrwały proces powstawania książki spowodował, że biblioteki klasztorne dysponowały znacznie mniejszą niż biblioteki starożytne liczbą zgromadzonych ksiąg, lecz – jak pisze Henryk Dubowik [24,

s. 23] – „były [biblioteki klasztorne i kościelne – I.S.] stosunkowo niewielkie, ale za to bardzo liczne”. Poza nimi na Półwyspie Apenińskim ważnym ośrodkiem wytwarzania i obiegu książki niejako z urzędu był Rzym, gdzie swoją kancelarię posiadali papieże. Już w IV w. istniało tam archiwum i biblioteka papieża Damazego [24, s. 24]. Nieco później na Lateranie, gdzie znajdowało się centrum administracji kościelnej i siedziba papieży, powstało archiwum i zbiory ksiąg znane w V w. pod nazwą *Bibliotheca romanae ecclesiae apostolieae sedis*. Najważniejsze dokumenty dotyczące Kościoła i dary królów przechowywane w Bazylice św. Piotra dały początek założonemu w VII w. archiwum i drugiej bibliotece papieskiej [27, s. 97–103].

Schyłek średniowiecza przynosił niebywały wzrost znaczenia miast (także Florencji) i ogólny rozkwit gospodarczy związany z ich rozwojem i ożywieniem handlu międzynarodowego. Na okres ten przypada także rozwój szkolnictwa (szkół świeckich) i powstawanie uniwersytetów. Wzrost zapotrzebowania na książkę, nie tylko religijną, spowodował rozdział pomiędzy pracą uczonych, pisarzy – twórców dzieł a masowo powielającymi ich dzieła zawodowymi kopistami. Książka, podobnie jak w starożytności, stała się towarem. Większemu rozpowszechnianiu książek sprzyjało także pojawienie się tańszego materiału pisarskiego – papieru. Zakony nadal dbały o gromadzenie i przepisywanie ksiąg, ale poprzez wymianę rękopisów, wypożyczanie pod zastaw znacznie ożywiły obieg książki. To w tym czasie powstają pierwsze regionalne (klasztorne) katalogi centralne, spisane świadomie w celu wymiany i wypożyczania książek. W urządzaniu biblioteki nowością stało się wydzielanie z ogólnych zbiorów częściej wykorzystywanej biblioteki podręcznej. Zasadniczy zbiór ksiąg umieszczano w ogólnej bibliotece, a część książek – podręczników w osobnej sali, tzw. małej bibliotece, która pełniła funkcję szkolnej biblioteki klasztornej. Układ dużej i małej biblioteki, składającej się z dubletów przeznaczonych do wypożyczania, stosowany był także w powstających przy uniwersytetach bibliotekach kolejalnych. Zbiory tych ostatnich wyróżniały się tym, że nie obejmowały tylko literatury teologicznej, lecz reprezentowały całokształt uprawianych podówczas nauk. Ale nawet bibliotekom uniwersyteckim daleko było do idei biblioteki powszechnie dostępnej. Jako warsztat pracy naukowej i pomoc w nauczaniu były one przeznaczone dla zespołu wykładowców oraz studentów danego kolegium, uniwersytetu [27, s. 132–137, 144–150]. Bardziej dostępna biblioteka pojawiła się dopiero w XV w.

Etruria i Florencja

Toskania z Florencją to starożytna Etruria, jeden z regionów Italii, znajdujący się od III w. p.n.e. pod panowaniem rzymskim. Zamieszkujący go Etruskowie przybyli do Italii w pierwszych wiekach I tysiąclecia p.n.e¹. Ich wysoka cywilizacja, która łączyła i wykorzystywała elementy orientalne i greckie, wywarła duży wpływ na Rzymian [35, s. 6–7]. Etruskowie posługiwali się własnym językiem, zapisywali go alfabetem greckim, a do zapisów wykorzystywali m.in. tabliczki ołowiane, woskowe, płótno. Dużej znajomości języka literackiego wśród Etrusków dowodzą licznie zachowane inskrypcje i epitafia, a starożytne podania świadczą także o ich bogatej twórczości literackiej [32]. Do czasów współczesnych zachowały się jedynie fragmenty jednej księgi w języku etruskim, tzw. Księgi Inianej, która powstała ok. 250 r. p.n.e. Napisana została na płótnie, w głównej mierze czarnym i częściowo czerwonym tuszem. Nie była zwijana w rulon, tylko składana, podobnie jak kodeksy [35]. To właśnie za pośrednictwem Etrusków Rzymianie przejęli greckie pismo alfabetyczne i przystosowali je do własnej mowy i celów, tworząc alfabet łaciński [18, s. 36]. Po podboju Etrurii przez Rzymian łacina powoli wyparła język i pismo etruskie; na początku ery chrześcijańskiej stosowane były już one tylko do celów sakralnych i magicznych [19, s. 43].

Florencja, jako etruska osada Faesulae, została założona około 200 r. p.n.e. przez mieszkańców Fiesole – dzisiaj małego miasteczka położonego na jednym ze wzgórz otaczających Florencję, ówczesnie jednego z wielu etruskich miast twierdz. Swoją nazwę zawdzięcza Juliuszowi Cezarowi, który w 59 r. p.n.e. odbudował ją – po zniszczeniu dokonany 23 lata wcześniej przez Sulę – jako kolonię dla byłych żołnierzy i nazwał Florentina. W czasach cesarstwa rzymskiego była ośrodkiem handlu i rzemiosła, a za czasów Dioklecjana stała się stolicą prowincji. W wiekach średnich przede wszystkim broniła się (z mniejszym lub większym powodzeniem) przed najazdami plemion germańskich. Dopiero w XI w. odzyskała znaczenie jako ośrodek handlu, głównie z uwagi na dogodne położenie na drodze z Francji do Rzymu. W 1115 r. uzyskała status niezależnego miasta, a w 1183 r. ogłosiła się komuną miejską [26]. Mimo licznych sporów i prowadzonych wojen w historii Florencji rozpoczął się złoty okres – rozwijało się jedwabnictwo, sukiennictwo, powstawały instytucje bankowe, a od

¹ Najprawdopodobniej przybyli z Azji Mniejszej, jakkolwiek istnieją także inne teorie związane z pojawieniem się Etrusków w Italii. Więcej zob. np. [25].

1252 r. bito floreny, które w krótkim czasie stały się najbardziej pożądaną walutą w Europie. Wraz ze wzrostem zasobów finansowych miasto zyskało status międzynarodowego centrum bankowości i handlu. Równolegle następował rozwój sztuki i nauki. Czternastowieczna Florencja, przedstawiając wysoki poziom rozwoju społecznego, stała się obok Wenecji najbogatszym i najważniejszym ośrodkiem ówczesnej Italii². W połowie XV w. władzę we Florencji na blisko 3 stulecia przejęli Medyceusze (Medici), najbardziej znany ród związany z miastem. Pod ich rządami Florencja stała się niekwestionowaną stolicą renesansu w Europie, tworzyli tu m.in.: Michał Anioł, Rafael, Leonardo da Vinci. Medici, w pełni zasługujący na miano wielkich mecenasów sztuki i nauki, wzbogacili miasto o ogromną liczbę dzieł sztuki, nowych budowli, instytucji kulturalnych, w tym bibliotek³.

Najstarsze, najbogatsze i najśłynniejsze biblioteki florenckie

We Florencji pierwsze księgozbiory najprawdopodobniej pojawiły się – zgodnie z trendami epoki – z instytucjami kościelnymi we wczesnym średniowieczu. Najstarszym dowodem ich obecności jest,

² Maria Bogucka w pracy *Bona Sforza* – za Janem Villianim – przedstawia czternastowieczną Florencję jako miasto liczące 100 000 mieszkańców, w którym: „Liczba kościołów wynosić miała 110 [...]. Samych szpitali było we Florencji 30 i zapewniały one 1000 łóżek. W mieście działało 200 wielkich zakładów produkujących sukna [...]. Kupcy i przedsiębiorcy byli obsługiwani aż przez 80 banków i 600 notariuszy [...]. Nad zdrowiem ludności czuwało 60 lekarzy, 80 sędziów wymierzało sprawiedliwość [...]. Osiem do dziesięciu tysięcy chłopców uczyło się we Florencji co roku czytać i pisać, nauka rachunków obejmowała 1000–1500 osób, a 550–600 młodych ludzi studiowało w czterech wyższych miejskich szkołach logikę i gramatykę” [29, s. 46].

³ Rządy Medyceuszy we Florencji (z przerwą w latach 1498–1515) trwały do 1737 r., kiedy zmarł ostatni przedstawiciel rodu. Na przestrzeni tak długiego czasu styl sprawowania władzy przez Medyceuszy ulegał zmianom. Pierwsi – bogaci kupcy, ludzie prawi, wykształceni i miłujący sztukę – doprowadzili miasto do niebywałego rozkwitu gospodarczego i kulturalnego; ostatni po najwyższe urzędy we Florencji i Wielkim Księstwie Toskanii sięgali po bezwzględnej walce, a władzę sprawowali siłą, w zupełnie innej atmosferze niż ich przodkowie. Byli też świadkami (i w pewnej mierze przyczyną) powolnego spadku znaczenia miasta. Więcej zob. [30]. Po wygaśnięciu rodu władzę w Wielkim Księstwie Toskanii przejęli Habsburgowie. W latach 1801–1809 Florencja była stolicą Królestwa Etrurii, państwa utworzonego przez Napoleona Bonaparte w miejsce Wielkiego Księstwa Toskanii i części Księstwa Parmy. W 1860 r. Toskania w drodze referendum przyłączyła się do Królestwa Sardynii. W 1865 r. Florencja została stolicą proklamowanego w 1861 r. Królestwa Włoch, jednak po zjednoczeniu Włoch w 1869 r. straciła status stolicy na rzecz Rzymu [26].

wybudowana na przełomie IV i V w. na pozostałościach świątyni rzymskiej, katedra św. Reparaty (Chiesa di Santa Reparata) [33]. Pierwsze opactwo jako klasztor benedyktyński zostało założone w 978 r. [3]. Biblioteki posiadali rezydujący w mieście augustianie, dominikanie, franciszkanie. Własnymi księgozbiorami dysponowało także założone w 1321 r. Studium generale [43]. Rozkwit bibliotek florenckich przyniósł dopiero renesans, kiedy książki zaczęły gromadzić także mieszczanie. Co prawda, najznamienitszymi bibliotekami pozostawały nadal księgozbiory klasztorne i uniwersyteckie, jednak wzrost zamożności i znaczenia mieszczaństwa wpłynął znacząco na wzrost zainteresowania książką. W mieście kupców i bankierów rola wiedzy bardzo szybko zaczęła być doceniana we wszystkich poczynaniach człowieka, książka stawała się potrzebna i... modna. Bogacący się patrycjat, rosnące wymagania warstw wykształconych stwarzały także warunki do powstawania pięknej książki. Na funkcję społeczną, jaką pełniła, istotny wpływ miał również wynalazek druku. I chociaż książka drukowana w początkowym okresie nie cieszyła się taką samą estymą co rękopis, to jednak współistniejąc z nim, przyczyniła się do wzrostu księgozbiorów. We Florencji duże zasługi w rozwoju bibliofilstwa i bibliotek mieli, jak już wcześniej wspomniano, otaczający się najwybitniejszymi uczonymi i artystami architektami, rzeźbiarzami, malarzami Medyceusze. Najwybitniejsi przedstawiciele rodu gromadzili cenne księgozbiory, budowali okazałe gmachy, zakładali biblioteki, byli hojnymi mecenasami. W pogoni za zabytkami literatury klasycznej, zwłaszcza za rękopisami greckimi, wraz z innymi bibliofilami organizowali wyprawy na Wschód. W ówczesnej Florencji – ale nie tylko tam – każdy, kogo tylko było na to stać, gromadził książki, prywatne kolekcje były odtąd wyznacznikiem statusu humanisty. Biblioteka stała się instytucją niezwykle popularną, to w duchu humanizmu zakładano m.in. biblioteki publiczne, dostępne dla wszystkich. Pierwsza tego typu instytucja na Zachodzie powstała właśnie we Florencji [28, s. 45].

Następne stulecia przyniosły dalszy wzrost znaczenia książki w społeczeństwie – niezbędna w nauce i życiu publicznym, wśród notablów traktowana była również jako narzędzie szlachetnej rozrywki. Stanowiła swoisty element prestiżu elit umysłowych, świadczyła o statusie majątkowym. Zwielokrotnienie książki drukowanej i jej większa obecność na rynku zrodziły możliwość wyboru. Nawet w tworzeniu kolekcji uniwersalnych, tak charakterystycznych dla kolekcji magnackich, dokonywano selekcji. Pojawił się też nowy nurt – tworzenie księgozbiorów „praktycznych”, czyli gromadzenie dzieł pod kątem indywidualnych potrzeb zawodowych czy intelektualnych, zbiorów sprofilowanych te-

matycznie (specjalistycznych), mniej zależnych od prestiżu i mody [18, s. 120–124]. W tym czasie kształtowały się zatem kolekcje prywatne uczonych, ale też kolekcje licznych akademii i stowarzyszeń, np. Accademii della Crusca czy Accademii del Cimento, które później wzbogaciły zasoby bibliotek florenckich. Zakładane były także biblioteki, w których rdzeń kolekcji stanowiły przekazywane, często zapisem testamentowym dla dobra wspólnego, księgozbiory budowane z pokolenia na pokolenie. Tak naprawdę dopiero wiek XVIII przyniósł realne urzeczywistnienie obecnej we Florencji od 3 stuleci idei biblioteki publicznej, otwartej dla wszystkich. Wówczas zostały otwarte dla publiczności jedne z najbardziej znanych we współczesnej Florencji bibliotek – Riccardiana i Marucelliana. Podobnym przykładem może być Biblioteca Magliabechiana, której zbiory w następnym stuleciu – m.in. z kolekcjami Biblioteki Palatina – zapoczątkowały Bibliotekę Narodową. Rozwijały się też biblioteki kościelne i uniwersyteckie. Wiek XIX to z jednej strony lawinowy wzrost piśmiennictwa, pojawienie się np. wielonakładowych periodyków, a z drugiej – czas wielkich migracji starych księgozbiorów, co związane było m.in. z kasatami zakonów i zamykaniem klasztorów.

Wzrost liczby książek i ewolucja ich funkcji, pojawienie się nowych form piśmienniczych wpłynęły na zmiany w organizacji samych bibliotek. Książki w barokowej bibliotece zaczęto układać pionowo, grzbietem na zewnątrz. Na większą skalę zajęto się opracowywaniem katalogów – obok typograficznego (będącego również katalogiem działowym) pojawiły się nowe formy rejestracji, w układzie alfabetycznym, a później także rzeczowym. Powstawały bibliografie, które – podobnie jak katalogi cennych kolekcji – coraz częściej ogłaszano drukiem. Zmieniało się wyposażenie i wystrój bibliotek, chociaż tradycyjny system salowy przetrwał do początków XIX w. [18, s. 118–126, 169–171]. W 1816 r. we Florencji został wydany traktat, w którym autor, architekt Leopoldo Della Santa, przedstawił nową, powszechnie przyjętą w organizacji bibliotek na świecie koncepcję uniwersalnej biblioteki publicznej opartej na tzw. zasadzie trójdzielności pomieszczeń bibliotecznych, tj. centralnie zaprojektowanej czytelnicy, znajdujących się dookoła niej oddzielnych magazynów bibliotecznych i umieszczonych między nimi pracowni⁴.

Dzisiaj we Florencji działa ponad 300 różnych bibliotek. Poza Centralną Biblioteką Narodową m.in. 9 ogólnych, 89 bibliotek szkół wyższych, 25 miejskich bibliotek publicznych, 171 specjalnych i tylko

⁴ Giovanni Solimine uważa, że prawdziwym autorem traktatu był bibliotekarz Magliabechiany, Vincenzo Follini [20].

3 szkolne [16]. Tak duża liczba bibliotek zarządzana jest przez wiele podmiotów. 91 bibliotek znajduje się pod jurysdykcją uniwersytetów (państwowych – 86, niepaństwowych – 5). Kolejną grupę stanowią biblioteki różnego rodzaju akademii, stowarzyszeń, fundacji (61 instytucji państwowych i 30 – niepaństwowych). 36 bibliotek podlega państwowym ministerstwom i ich organom, 30 – administracji samorządowej, 19 – autonomicznym (lokalnym) organom administracji państwa, 24 biblioteki to własność instytucji kościelnych. Swoje biblioteki mają także instytucje zagraniczne i organizacje międzynarodowe [15]. Prezentowane w tym opracowaniu 4 biblioteki – narodowa, Laurenziana, Riccardiana i Marucelliana – należą do grona 46 włoskich państwowych bibliotek publicznych (biblioteche pubbliche statali) podlegających bezpośrednio Ministerstwu Kultury (Ministero dei beni e delle attività culturali e del turismo – MiBACT) i działającej przy nim Generalnej Dyrekcji ds. Bibliotek i Instytucji Kultury (Direzione Generale Biblioteche e Istituti Culturali – DGBIC). Dyrekcja jest inicjatorem i koordynatorem wielu ważnych – zarówno w zakresie zabezpieczenia, ochrony, jak i popularyzacji włoskiego dziedzictwa kulturowego – ogólnokrajowych projektów wykorzystujących nowoczesne technologie informacyjne, w co zaangażowane są prezentowane biblioteki [22]. I tak w 1999 r. powstała Włoska Biblioteka Cyfrowa (Biblioteca Digitale Italiana) udostępniająca w wersji cyfrowej nie tylko najciekawsze, najcenniejsze zbiory biblioteczne (rękopisy, stare druki, czasopisma, materiały kartograficzne, druki muzyczne, dysertacje itp.), ale również zdigitalizowane katalogi najcenniejszych kolekcji. Zintegrowany dostęp do cyfrowych zasobów bibliotek, archiwów i innych instytucji kultury zapewnia internetowy portal kulturalny Internet Culturale – efekt projektu „Włoska Biblioteka Cyfrowa i Sieć Turystyczno-Kulturalna” (La Biblioteca Digitale Italiana e il Network Turistico Culturale – BDI&NTC). Portal, który ma służyć upowszechnianiu bogatego dziedzictwa narodowego Włoch, poza dostępem do katalogów centralnych, BDI i różnorodnych baz danych (np. kolekcji manuskryptów, starych druków), daje możliwość wirtualnego uczestnictwa w organizowanych w bibliotekach i innych instytucjach kultury imprezach (najczęściej wystawach), także w czasie rzeczywistym, oraz wirtualnego zwiedzania (w technologii 3D) zabytkowych wnętrz i innych ciekawych miejsc [31].

Instytucją odgrywającą ważną rolę w zakresie rejestrowania i upowszechniania informacji o zasobach włoskich bibliotek jest Centralny Instytut ds. Katalogu Centralnego Bibliotek Włoskich i Informacji Bibliograficznej (Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche – ICCU), którego ge-

neza sięga 1951 r., a zadaniem jest katalogowanie całego dziedzictwa narodowego Włoch. Założony kilkadziesiąt lat temu cel jest dzisiaj realizowany dzięki współpracy bibliotek i wykorzystaniu najnowszych technologii. Rezultatem współpracy jest, zawierający około 15 mln rekordów bibliograficznych dla ponad 95 mln lokalizacji, katalog centralny Servizio bibliotecario nazionale – SBN, zawierający opisy katalogowe zarówno druków współczesnych, jak i rękopisów, starodruków i innych zbiorów specjalnych [37]. Drugim katalogiem centralnym, współtworzonym także przez biblioteki Florencji, jest włoski katalog wydawnictw ciągłych – ACNP: Catalogo italiano dei periodici; projektowi temu obecnie przewodzi Uniwersytet w Bolonii, w którym bierze udział 2500 bibliotek [2].

ICCU koordynuje również długoterminowe projekty digitalizacji i ochrony zasobów, promuje i koordynuje narodowy spis rękopisów i starodruków szesnastowiecznych. Efektem tych prac są m.in.: baza Cataloghi storici zawierająca obrazy zdigitalizowanych katalogów (kartkowych i w formie woluminów) o wartości historycznej; EDIT16 – katalog włoskich starodruków z XVI w.; BibMan – bibliografia łacińskich rękopisów zachowanych we Włoszech; MANUS online – ogólnokrajowa baza rejestrująca dokumenty rękopiśmienne w alfabecie łacińskim, przechowywane we włoskich bibliotekach publicznych, kościelnych i prywatnych od średniowiecza do czasów współczesnych, w tym także korespondencje. Zawiera również cyfrowe obrazy indeksowanych dokumentów [37].

Na poziomie lokalnym biblioteki florenckie współpracują w ramach systemu dokumentacji okręgu florenckiego – Sistema Documentario Integrato dell'Area Fiorentina (obecnie współtworzy go 138 instytucji). Wynikiem współpracy jest katalog centralny SDIAF online [41].

Dokonując subiektywnego wyboru, poniżej przedstawiono najstarsze, najbogatsze, najślynniejsze – wciąż obecne – biblioteki florenckie.

Biblioteca Domenicana di Santa Maria Novella 'Jacopo Passavanti'

W klasztorze Santa Maria Novella do dnia dzisiejszego zbiory dominikanów udostępniane są w bibliotece, która została założona w latach 1338–1340. Prace budowlane były prowadzone pod kierunkiem dominikanina, pisarza i architekta Jacopa Passavantiego. Początkowo Biblioteka mieściła się w jednej sali (dla odróżnienia od później powstałych zwana jest salą z kolumnami), a w 1421 r. wraz z powiększającymi się zasobami została rozbudowana. W wykazie z 1489 r. widnieją 932

tytuły w niej przechowywane. Po otrzymaniu daru 7 tys. woluminów od arcybiskupa Pizy została ponownie powiększona o dodatkowe skrzydło w latach 1618–1636⁵. W XIX w. nastąpiła dwukrotna sekularyzacja zakonu, dominikanie jednak za każdym razem odtwarzali Bibliotekę, starając się scalić swoje księgozbiory rozproszone w różnych archiwach i bibliotekach [4].

Dzisiaj jej bogate zbiory są niezwykle cennym źródłem dla badaczy dziejów zakonu, jego założycieli i przedstawicieli. Ale nie tylko. Katalog Biblioteki (Catalogo online) zawiera blisko 36 tys. rekordów (z pominięciem duplikatów), a, jak zaznaczono, nie wszystkie zbiory są opracowane. Cenna kolekcja dawnych zbiorów dominikańskich (*Fondo Antico*) liczy blisko 5 tys. broszur i innych dokumentów, 38 inkunabułów, w tym *Summa moralis* św. Antonina i liczne dzieła znanego kaznodziei florenckiego Girolama Savonaroli, 345 starodruków szesnastowiecznych, 300 tytułów czasopism, wiele z nich unikatowych, niedostępnych w innych bibliotekach. Poza *Fondo Antico* i nowszymi nabytkami zasoby Biblioteki wzbogacają księgozbiory donatorów zakonu, które są opracowywane i przechowywane w oddzielnych kolekcjach. Na stronie WWW Biblioteki znajdują się informacje o 11 tego typu zbiorach. Z poziomu tych, których zawartość została skatalogowana, zainteresowani mogą przejść bezpośrednio do opisów znajdujących się w katalogu. Biblioteka współtworzy katalog centralny bibliotek włoskich – Catalogo Servizio Bibliotecario Nazionale (catalogo SBN), a informacja o opracowanych zasobach jest także widoczna w katalogu centralnym bibliotek tworzących sieć dokumentacji okręgu florenckiego – Sistema Documentario Integrato dell'Area Fiorentina [4]. Jest biblioteką naukową, prace badawcze dokumentuje m.in. w wydawanym przez siebie czasopiśmie „Memorie domenicane” i serii monograficznej „Biblioteca di Memorie domenicane”. Zbiory są udostępniane prezencyjnie (cymelia tylko w celach badawczych). Dysponuje 8 miejscami w klimatyzowanej czytelnicy, stanowiskami komputerowymi, dostępem do internetu [4].

Biblioteca di Michelozzo a San Marco

Fundatorem pierwszej publicznej biblioteki, założonej w 1441 r. przy kościele San Marco, był Kosma Medyceusz Starszy (Cosimo de' Medici il Vecchio) [28, s. 45]. Jej organizację powierzył znanemu księgarzowi,

⁵ Ta część Biblioteki nie przetrwała do czasów współczesnych. W 1861 r. teren, na którym się znajdowała, został wywłaszczony przez Towarzystwo Budowy Kolei. Obecnie znajduje się tam plac – Piazza Santa Maria Novella.

także wydawcy i autorowi dzieła *Życiorysy sławnych mężów florenckich*, Vespasianowi da Bisticci. Jak pisze Joanna Olkiewicz, „Otworzył mu nieograniczony kredyt w swoim banku, a ten przy pomocy czterdziestu pięciu skrybów dostarczył Kosmie w ciągu niespełna dwóch lat 200 tomów” [40, s. 190]. Przestronną salę biblioteczną z licznymi oknami, które miały zapewnić światło dzienne do lektury i badań, zaprojektował Michelozzo Michelozzi. Dzisiaj jest ona uważana za jeden z najbardziej harmonijnych przykładów architektury renesansowej. Pomieszczenie ma 45 m długości, przez jego środek przechodzą dwa rzędy smukłych kolumn, na których spoczywają arkady oddzielające beczkowato sklepioną nawę środkową od krzyżowo sklepionych naw bocznych [34]. Za czasów Cosima Biblioteka była miejscem spotkań humanistów, a mnichom służyła jako skrytorium. W połowie XV w. wzbogaciła się o kolekcje, głównie manuskryptów greckich, dwóch florenckich luminarzy humanizmu, znanych bibliofilów – Coluccia Salutatiego i Niccola Niccolego. Na początku XIX w., po kasacie klasztoru znaczna część cennych rękopisów została przeniesiona do Biblioteki Laurenziana.

Obecnie sala biblieczna z organizowanymi w niej wystawami cennych zbiorów jest udostępniana zwiedzającym klasztor San Marco (Muzeum Narodowe San Marco). Sama biblioteka klasztorna, pomimo rozproszenia wielu dawnych kolekcji, nadal może pochwalić się bogatym księgozbiorem, głównie z zakresu teologii i filozofii. Do najcenniejszych kolekcji należy zbiór oryginalnych piętnastowiecznych rękopisów iluminowanych wykonanych w klasztorze i manuskrypty Girolama Savonaroli [39].

Biblioteca Medicea Laurenziana

Prywatne zbiory Medyceuszy zostały udostępnione w najbardziej dzisiaj znanej we Florencji bibliotece – Laurenzianie. Założył ją Kosma I Medyceusz (Cosimo de Medici), a zaprojektował Michał Anioł (Michelangelo Buonarroti) na zlecenie papieża Klemensa VII (właśc. Giulio de' Medici). Artysta sam przystąpił do jej budowy w 1524 r., jednak nie dokończył prac. Po 1534 r. kontynuowali je inni na podstawie jego planów i instrukcji. Sam budynek, znajdujący się w kompleksie bazyliki San Lorenzo, ukończono w 1558 r.; biblioteka dla publiczności została otwarta w 1571 r.

Dzisiaj, podobnie jak przed wiekami, do Biblioteki prowadzi krużganek, a wchodzi się do niej przez monumentalny westybul z parzystymi półkolumnami osadzonymi na powierzchni muru, pokonując kaskadę majestatycznych schodów – stopnie środkowego biegu są zaokrąglone

i różnią się szerokością (trzy najniższe są znacznie szersze od pozostałych), dwa boczne szeregi mają proste stopnie tej samej szerokości. Schody wyrównują różnicę poziomów między westybulem (19,5 m długości, 20,3 m szerokości i 14,6 m wysokości) a znacznie wyżej położonym lektorium (46,2 m długości, 10,5 m szerokości i 8,4 m wysokości). Tutaj Michał Anioł zaprojektował system przypór wzmacniających mury i stojące w dwóch rzędach po bokach sali drewniane ławy, a także oryginalną czerwono-białą posadzkę. Liczne wysokie okna zapewniają oświetlenie czytelnicy. Piękne witraże z elementami heraldyki Medici zostały wykonane przez rzemieślników flamandzkich. W przeciwieństwie do niespokojnego, przytłaczającego westybulu lektorium zachwyca ciszą i harmonią. Wydaje się, że artysta podporządkował swój projekt idei pokazania – symbolizowanego przez Bibliotekę – przejścia z mroku (mrocznego westybulu) do jasności (miejsca dostępu do ksiąg)⁶.

Książki były przechowywane poziomo na półce pod pulpitem, były łatwo dostępne, ale przymocowane do ławy łańcuchem. Układano je tematycznie według działów: patrystyka, astronomia, retoryka, filozofia, historia, gramatyka, poezja, geografia. Z boku ławy, na drewnianej tablicy podany był wykaz rękopisów. Taka organizacja zbiorów przetrwała do początków XX w. [8, 9, 17].

Poza wspaniałą siedzibą Laurenziana dysponuje jeszcze wspanialszymi zbiorami. Oprócz pierwotnej kolekcji Medici, która stanowiła zaczątek Biblioteki, na przestrzeni wieków pozyskała ona wiele cymeliów, w tym cennych rękopisów, głównie greckich i łacińskich, ale także orientalnych, znajdujących się wcześniej w prywatnych kolekcjach czy w kolekcjach sekularyzowanych klasztorów. Do Biblioteki trafiły także inne księgozbiory Medici, pierwotnie przechowywane w ich posiadłościach. Wiele cennych dokumentów wzbogaciło zasoby Biblioteki dzięki staraniom jednego z najsłynniejszych jej bibliotekarzy – Angela Marii Bandiniego, kierującego Biblioteką w latach 1757–1803. Bandini opracował również katalogi zbiorów Laurenziany, które nadal stanowią niezwykle cenną informację o zasobach Biblioteki [8].

⁶ Tomasz Kruszewski zauważył, że układ przestrzenny i komunikacyjny Biblioteki Laurenziana, zmienna w poszczególnych pomieszczeniach artykulacja detali architektonicznych podporządkowane są typowej dla stylu manierystycznego zasadzie sprzeczności. Zanim czytelnik dostanie się do jasnego lektorium, musi przejść przez mroczny westybul, zanim znajdzie ukojenie, harmonię bibliotecznego wnętrza, musi podjąć wysiłek przebrnięcia przez kaskadę schodów. Zdaniem Kruszewskiego Biblioteka traktowana jest jako intrygująca przestrzeń sprzeczności, jako „farmakon – i lekarstwo, i trucizna” [36, s. 196–197, 224–225].

Zasoby Biblioteki organizowane w kolekcje to: ponad 11 tys. rękopisów, 2,5 tys. papirusów, 566 inkunabułów, 1681 szesnastowiecznych starodruków, 592 tytuły czasopism oraz ponad 126 tys. książek wydanych od XVII do XX w. O wartości zbiorów świadczy przede wszystkim ich unikatowość. Wśród manuskryptów znajdują się m.in.: dzieła Tacyta, Pliniusza, Ajschylosa, Sofoklesa, Kwintyliana, Wergiliusza, pierwsza kompletna kopia Starego i Nowego Testamentu w języku łacińskim oraz liczne rękopisy bogato iluminowane w stylu florenckiej szkoły iluminacji. Przynależność poszczególnych dokumentów do danej kolekcji określa przede wszystkim źródło ich pochodzenia i czas, w jakim znalazły się w Bibliotece. Wśród najważniejszych można wskazać: *Plutei principali* – na którą składają się głównie rękopisy (3 tys.) pochodzące z prywatnej kolekcji Medyceuszy, udostępnionej w dniu otwarcia Biblioteki; *Medicei palatyni* – której rdzeń stanowią rękopisy gromadzone przez Medyceuszy, wcześniej przechowywane w Biblioteca Magliabechiana; *Raccolte private ed ecclesiastiche* – pozyskane w latach 1755–1789 (głównie dzięki staraniom Bandiniego) bogate księgozbiory prywatne i kościelne; *Conventi Soppressi* – zbiory pochodzące z sekularyzowanych na początku XIX w. klasztorów; *Orientali* – przechowywaną od 1771 r. część zbiorów Biblioteca Palatina, obejmującą rękopisy i druki w językach orientalnych (gramatyki, leksykony, traktaty naukowe i filozoficzne, teksty biblijne) oraz niezwykle cenny zbiór papirusów (*Papiri*), zawierający m.in. bardzo stare zabytki piśmiennictwa, datowane na II i I w. p.n.e. [8].

Zbiory udostępniane są tylko do celów naukowych. Poza oryginałami (wiele z nich udostępnianych jest tylko w sytuacjach, kiedy wgląd do oryginału stanowi warunek *sine qua non* pracy badawczej) badacze mogą korzystać z faksymiliów, mikrofilmów i zdigitalizowanych wersji dokumentów. Mnogość kolekcji (*fondi*) sprawia, że Biblioteka dysponuje wieloma różnorodnymi katalogami. Ich wykaz znajduje się na stronie WWW Biblioteki, ale informacja o zasobach wielu kolekcji rękopisów, inkunabułów, starych i nowych druków, reprodukcji oraz o obiektach cyfrowych jest także dostępna poprzez katalog (*catalogo aperto*), gdzie przy opisie danego dokumentu, jeśli został on zdigitalizowany, znajduje się link do jego wersji cyfrowej w bazie TECA Digitale. Baza w pierwotnym założeniu miała obejmować cyfrowe wersje blisko 3900 rękopisów należących do zbiorów *Plutei principali* i osiemnastowiecznych katalogów, które je opisują, stała się jednak swoistą biblioteką cyfrową, sukcesywnie są do niej dodawane także cyfrowe wersje zasobów innych kolekcji. Na zapoznanie się z cyfrową wersją zachowanych dokumentów pozwala także zbiór zdigitalizowanej kolekcji papirusów – *Papiri*

letterari della Biblioteca Laurenziana, udostępniany online w ramach projektu (bazy) PSIONline. Od 2003 r. informacje o nowych nabytkach i rekordy powstałe w procesie retrokonwersji są poprzez OPAC Centralnej Biblioteki Narodowej we Florencji (OPAC BNCF) widoczne w katalogu centralnym SBN [8]. Biblioteka pełni także funkcję międzynarodowego ośrodka badań w dziedzinie filologii, przede wszystkim klasycznej i renesansowej, historii, historii sztuki i kultury. Prowadzenie badań nad przechowywanymi rękopisami i innymi cymbeliami to – obok zabezpieczania zgromadzonego dziedzictwa – najważniejszy obszar jej działalności [8].

Informacje i materiały związane z pełnionymi funkcjami są udostępniane w multimedialnym serwisie internetowym Biblioteki. Na jego strukturę – poza prezentacją Biblioteki, tj. notą o misji i zadaniach, strukturze organizacyjnej itp. – składają się, co sygnalizowano już wcześniej, informacje o przechowywanych najważniejszych kolekcjach i katalogach, wśród których wiele przedstawia wysoką wartość historyczną, a w przypadku źródeł zdigitalizowanych i katalogów elektronicznych zapewniony jest również dostęp online (*Fondi principali, Cataloghi*), ponadto informacje o zasadach udostępniania zbiorów i oferowanych usługach (*Accesso, orari e servizi*). Z pełnioną funkcją muzealną związane są strony WWW przedstawiające historię, architekturę Laurenziany i rozwój jej kolekcji (*Visita al complesso, Cenni storici*) oraz dokumentujące działalność kulturalną opisy organizowanych imprez i katalogi wystaw (*Mostre e iniziative*). Przygotowano również wirtualne zwiedzanie Biblioteki (w technologii 3D) [8].

Biblioteca Riccardiana

Ta zupełnie inna niż przedstawiana wcześniej Laurenziana, ale niezwykle piękna Biblioteka od 1670 r. mieści się w pałacu, dzisiaj zwanym Palazzo Medici-Riccardi, który został wybudowany w latach 1444–1462 na podstawie projektu Michelozza Michelozziego dla Kosmy I Medyceusza (Cosimo de Medici). Do 1540 r. pałac zgodnie z zamierzeniem był domem rodzowym Medyceuszy. W 1659 r. został kupiony przez rodzinę Riccardich. Rozbudowany i odnowiony – większość pałacowych apartamentów przebudowano w stylu barokowym – ponownie pełnił funkcję domu rodzowego, tym razem rodziny Riccardich. Biblioteka została umieszczona w tylnej, dobudowanej części budynku. W 2013 r. zakończono trwającą 10 lat renowację Biblioteki, obejmującą zarówno wnętrza wypełnione freskami, bogato zdobione sztukaterią, jak i oryginalne wyposażenie – np. szafy ścienne, regały. Odrestaurowana

wywiera niesamowite wrażenie, zachwyt budzą nie tylko główna sala biblioteczna – czytelnia (Sala di Studio) z freskami Luki Giordana oraz wspaniale rzeźbionymi i złożonymi szafami na książki czy sala wystaw (Sala di Esposizione) z freskiem braci Giuseppe i Tommasa Nasinich, ale także pozostałe gabinety i sale m.in. związanej z Riccardianą wspólną siedzibą w Palazzo Medici-Riccardi Biblioteki Moreniana, udostępnionej publiczności w 1942 r., specjalizującej się w zakresie historii i kultury Toskanii [10, 14].

Biblioteka została założona około 1600 r. przez Ricarda Riccardiego, jednak jej początki są starsze, kolekcje bowiem formowano już od połowy XVI w. Bogate zbiory, na które składały się głównie dzieła humanistyczne i filozoficzne, udostępniono po raz pierwszy w 1715 r. Jeszcze w XVIII w. z powodu problemów finansowych rodziny Biblioteka została wystawiona na sprzedaż; żeby nie dopuścić do rozproszenia cennych kolekcji, w 1813 r. wykupiła ją Rada Miasta Florencji i 2 lata później przekazała pod zarząd państwu Toskanii. Potem jej zarządcą stało się państwo włoskie.

Zasoby, zwłaszcza rękopiśmienne, inkunabuły i druki szesnastowieczne, są zbiorami o bardzo dużej wartości naukowej i kulturowej. Kolekcje rękopiśmienne liczą: 4450 woluminów rękopisów; ponad 5500 luźnych kart dokumentów, około 275 rysunków. Wiele manuskryptów jest pięknie iluminowanych i zachwyca wspaniałymi oprawami. Wśród nich znajduje się rękopis z X w. zawierający dzieło Pliniusza *Historia naturalis*. W zbiorach są także cenne kopie *Boskiej Komedii* Dantego. Szczególnie ważne dziedzictwo stanowią: autografy Petrarki, Boccaccia, Savonaroli, Machiavellego i innych włoskich humanistów, m.in. Albertiego Leone Battisty, Marsilia Ficina, Giovanniego Pico della Mirandoli; zbiory korespondencji znanych osobistości, np. Leopolda Galeottiego, Renata Fuciniego; relacje z podróży, np. pochodzący z 1318 r. opis podróży Odorica da Pordenone do Indii. Biblioteka posiada mikrofilmy prawie wszystkich rękopisów i korespondencji oraz 36 cyfrowych faksymiliów rękopisów. Wśród ponad 63 tys. przechowywanych tam druków znajduje się 725 inkunabułów i 3865 edycji szesnastowiecznych. Spośród wyodrębnionych kolekcji (*fondi*) wyróżniają się np. zbiory znanego włoskiego geologa i historyka Gustava Uziellego, stanowiące cenne źródło do badań geograficznych, czy ogromnie ważna w studiach nad Petrarcką kolekcja Cesarego Segrè, wybitnego filologa, semiotyka i krytyka literackiego. Wiele ze zgromadzonych w Riccardianie dokumentów nigdy nie zostało opublikowanych, są zatem niezwykle ważne dla badaczy [14].

Pewne wyobrażenie o bogactwie Riccardiany dają jej katalogi. Stanowią nie tylko pomocniczy warsztat badacza, ale same w sobie posiadają niezwykłą wartość historyczną i są przedmiotem badań. Wiele z nich opracowano (część także wydano) w XIX i na początku XX stulecia. Dzisiaj są systematycznie digitalizowane i udostępniane online, np. poprzez Biblioteca Digitale Italiana.

W celu ochrony najwartościowszych zbiorów przed zniszczeniem przygotowywane są dla badaczy cyfrowe faksymilia najwartościowszych rękopisów. Pięć z nich w kolekcji *Parnaso di Carta*, wraz z oprogramowaniem – które pozwala m.in. na przeglądanie rękopisu strona po stronie czy oglądanie szczegółów w dużym powiększeniu – jest w wersji online dla wszystkich, podobnie jak baza opraw, *Legature on line*, zawierająca trójwymiarowe obrazy kodeksów rękopiśmiennych przechowywanych w Riccardianie. Oprogramowanie pozwala na bardzo dokładne obejrzenie górnej lub dolnej okładziny, grzbietu, kapitałki itp., z możliwością dużego powiększenia detali. Obrazy uzupełniają wyczerpujący opis i bibliografia związana z daną oprawą. Wyszukiwanie opraw w bazie można prowadzić według wielu kryteriów, np. miejsca powstania/pochodzenia, materiału, z którego jest wykonana oprawa, rodzaju zdobień, wieku oprawy. Projekt jest w trakcie realizacji, obecnie baza zawiera blisko 120 opraw. Podobnym przedsięwzięciem jest baza miniatur – *Colori on line. Banca Dati Miniature* – obrazów iluminacji zawartych w rękopisach przechowywanych w Bibliotece [14].

Biblioteca Marucelliana

Biblioteka została ufundowana przez opata Francesca Marucellego – florentyńczyka rezydującego przez znaczną część swojego życia w Rzymie, bibliofila i bibliografa, autora imponującej bibliografii uniwersalnej *Mare Magnum*. Zapisem testamentowym z 1702 r. przekazał on społeczeństwu swoją prywatną bibliotekę, liczącą około 6 tys. woluminów dzieł, w tym kilkanaście inkunabułów i kilka rękopisów, oraz fundusze na jej utworzenie, m.in. na wybudowanie we Florencji obiektu przeznaczonego na ten cel. Realizacji testamentu podjął się jego bratanek Alessandro Marucelli, z zamiłowania bibliofil i bibliograf, kontynuator *Mare Magnum* (powiększył dzieło z 15 do 24 tomów), właściciel równie pokażnej biblioteki, która po jego śmierci wzbogaciła zasoby Marucelliany. Biblioteka została otwarta dla publiczności jesienią 1752 r.; na fasadzie budynku – podkreślając wolę fundatora – umiesz-

czono napis: „Marucellorum Bibliotheca publicae utilitati Maxime pauperum”⁷ [5, 6].

Gmach, według projektu rzymskiego architekta Alessandra Dorigo, powstał w latach 1747–1751. Składa się nań przestronny hol ze schodami prowadzącymi do zlokalizowanej na piętrze monumentalnej czytelnicy – „sali wielkiej i wspaniałej”, w której regały sięgają wysokości dwóch kondygnacji, a dostęp do nich umożliwia biegnąca wzdłuż ścian galeria – oraz 3 mniejsze pomieszczenia. Już pod koniec XVIII w. pojawił się problem braku miejsca, zaczęto więc rozbudowywać Bibliotekę, adaptując pomieszczenia w budynkach położonych w niedalekim sąsiedztwie. Dzisiaj, poza oryginalnym gmachem z oryginalnym wyposażeniem, Biblioteka zajmuje sale w Palazzo Della Stufa, Palazzo Pegna i Palazzo Dardinelli Fenzi, a meble i inne sprzęty biblioteczne pochodzą m.in. z dawnej biblioteki Medyceuszy (Biblioteca Medicea Palatina), mieszczącej się w ich oficjalnej rezydencji Palazzo Pitti (księgozbiór znajduje się w Centralnej Bibliotece Narodowej we Florencji) [5].

Swoją świetność Marucelliana zawdzięcza w dużej mierze dwóm pierwszym bibliotekarzom, którzy, łącząc pasję z pracą, wykorzystując swoją pozycję i związane nią kontakty, stale wzbogacali zasoby Biblioteki. Pierwszym, powołanym na to stanowisko na rok przed oficjalnym otwarciem Biblioteki, był Angelo Maria Bandini – uczonego, badacz antyku i autor kilku opracowań z tego zakresu. Sprawował tę funkcję przez pół wieku (od 1757 r. był również głównym bibliotekarzem Laurenziany). Przez następnych 50 lat Bibliotekę prowadził jego uczeń, Francesco Del Furia, badacz języka i literatury greckiej, członek Accademii della Crusca. Bandini – poza pozyskiwaniem wartościowych kolekcji, w tym rysunków i rycin Francesca di Ruberto, rękopisów Antona Francesca Goriego czy biblioteki przyrodnika Antonia Cocchiego – opracował dla Biblioteki pierwszy katalog alfabetyczny (według nazw autorów i tytułów dzieł) i poświęcił się pracom bibliograficznym nad przechowywanym w Marucellianie dziełem Francesca i Alessandra Marucellich, nadając mu zachowaną do dzisiaj postać 111 tomów. Del Furia, kontynuując starania poprzednika, powiększył zbiory m.in. o cenne kolekcje inkunabułów i druków szesnastowiecznych, które wcześniej należały do konfiskowanych zgromadzeń zakonnych. Wśród nich znalazły się cenione dzisiaj *Sermones et epistolae di Papa Leone I* i *Leggenda della Beata Caterina da Siena*. Del Furia także, prowadząc prace katalogowe, udoskonalił katalog swojego poprzednika. Jednak

⁷ Co można przetłumaczyć: „Biblioteka Marucelli do użytku publicznego, najbardziej ubogich”.

dopiero pod koniec XIX w. rozpoczęto w Bibliotece opracowywanie zbiorów prowadzące do wyodrębniania kolekcji i tworzenia związanych z nimi inwentarzy/katalogów. Wcześniej wszystkie wpływy były wykazywane w jednym spisie [5, 6, 7].

W 1887 r. w Bibliotece została utworzona sekcja sztuki przemysłowej (*Arte industriale*), w ramach której zajęto się budowaniem odrębnej kolekcji – popularnej biblioteki przemysłowej (*Biblioteca Popolare Industriale*). Powstała głównie z myślą o kształtującej się we Florencji nowej grupie odbiorców – artystach i rzemieślnikach, będących słuchaczami i absolwentami nowo powstałej Wyższej Szkoły Zawodowej (*Scuola Professionale*). Na tę interesującą, zamkniętą już dzisiaj kolekcję składa się ponad 8 tys. prac opublikowanych w XIX i na początku XX w. Obejmuje ona zarówno wielkie dzieła, związane z malarstwem, rzeźbą, architekturą, muzyką, jak i publikacje lżejsze, o sztuce projektowania, przedstawiające techniki fotograficzne, obróbkę drewna, marmuru, szkła, metalu czy tkanin. Stanowiły one często wprowadzenie do studiowania chemii, fizyki, mechaniki albo hydrauliki. Nie zabrakło w niej także prac związanych z agrotechniką [5].

Uniwersalny profil Biblioteki, z lekkim humanistycznym ukierunkowaniem na dziedzictwo Florencji i Toskanii, wyznaczony w pewnej mierze przez jej fundatora, został utrzymany do dnia dzisiejszego. *Biblioteca Marucelliana* ceniona jest właśnie z powodu dużej liczby źródeł dotyczących tego regionu. Wyczerpujące dokumentowanie bogactwa kulturalnego regionu jest też możliwe dzięki otrzymywaniu przez Bibliotekę od 1911 r. egzemplarza obowiązkowego druków wydanych w prowincji Florencia. Dzisiaj *Biblioteca Marucelliana* liczy ponad milion jednostek, w tym około 500 inkunabułów i 8 tys. druków szesnastowiecznych, blisko 3 tys. rękopisów i 70 tys. luźnych kart (autografów korespondencji, pism krytycznych) oraz posiada cenną kolekcję czasopism, liczącą ponad 10 tys. tytułów, z czego około 1650 w bieżącej prenumeracie. Niezwykłą wartość przedstawia kolekcja rycin (53 tys.) i rysunków (3,2 tys.) z XV–XVII w. oraz zbiór siedemnastowiecznych oper i oratoriów (około 9 tys.). Interesujące i cenne dla badaczy regionu są: wspomniana już *Biblioteca Popolare Industriale* czy zbiory dokumentacji parlamentarnej związanej z regionem [5].

Szczegółowe i, jak się wydaje, wyczerpujące informacje na temat zasobów i usług znajdują się na stronach WWW Biblioteki. Sama w sobie ciekawa, ale przede wszystkim niezwykle pomocna w zorientowaniu się w ogromnym bogactwie *Marucelliana*, jest informacja katalogowa. Zainteresowani mają dostęp do: katalogu głównego (OPAC SBN), który rejestruje wpływy po 1993 r. (i w wyborze wcześniej-

sze); wykazu prenumerowanych czasopism (*Lista dei periodici in corso*); zdigitalizowanych katalogów kartkowych (*Catalogo generale delle opere a stampa dal 1470 al 1993*); informacji o 13 wyodrębnionych kolekcjach rękopisów (*Manoscritti*), 9 kolekcjach związanych osobą naukowca bądź artysty związanego z Florencją (*Fondi e Archivi personali*), 16 zbiorach korespondencji (*Carteggi*), kilku zbiorach rysunków (*Disegni*) i rycin (*Incisioni*); inkunabułów (*Incunaboli*); księgozbioru Francesca Marucellego (*Libreria Marucelli*); kolekcji oper i oratoriów (*Melodrammi*); oraz innych, np. druków szesnastowiecznych (*Edizioni del XVI sec.*) czy wydań, które trafiły do Biblioteki po konfiskacie klasztorów w dobie napoleońskiej i w okresie zjednoczenia Włoch (*Conventi soppressi*). Z poziomu większości kolekcji można przejść do wykazującego ich zasób, odpowiedniego katalogu (online lub zdigitalizowanego) albo zdigitalizowanego spisu inwentarzowego. Dostęp online umożliwia wspomniany katalog główny (OPAC SBN), *Catalogo Disegni* – baza zawierająca szczegółowy opis rysunków i skany rejestrowanych obiektów – oraz *MANUS online*. Do wielu wymienionych kolekcji dołączane są cyfrowe wersje papierowych ksiąg katalogów/inwentarzy w formacie pdf. W tym formacie Biblioteka umożliwia także zapoznanie się z cyfrowymi wersjami niektórych zbiorów, np. fotografii. Udostępniono również (w postaci bazy danych) cyfrową wersję *Mare Magnum*. Rozległą działalność naukową, kulturalną i popularyzatorską dokumentują udostępnione zdigitalizowane katalogi wystaw oraz multimedialne prezentacje z organizowanych wystaw i innych imprez kulturalnych [5].

Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze

Centralna Biblioteka Narodowa we Florencji (BNCF), obok podobnej instytucji w Rzymie (Biblioteca Nazionale Centrale di Roma – BNCR), jest centralną biblioteką państwa i jedną z najważniejszych narodowych instytucji kultury. Wypełniając swoje zadania dokumentowania życia naukowego i kulturalnego narodu, jest głównym archiwum piśmiennictwa narodowego. Pełni funkcję krajowego ośrodka informacji bibliograficznej, w ramach którego odpowiada za opracowanie włoskiej bibliografii narodowej, Bibliografia Nazionale Italiana (BNI), oraz funkcję ośrodka badawczego w zakresie długoterminowej ochrony zasobów cyfrowych i nowych narzędzi bibliograficznych, a także doskonalenia usług bibliotecznych [11].

Początki Centralnej Biblioteki Narodowej we Florencji związane są z prywatną biblioteką Antonia Magliabechiego – bibliofila, bibliografa

i bibliotekarza, który zapisem testamentowym w 1714 r. przekazał miastu „jako uniwersalne dobro Florencji” około 30 tys. książek. Biblioteka od 1737 r. dekretem rządu Wielkiego Księstwa Toskanii otrzymywała egzemplarz obowiązkowy druków wydawanych we Florencji, a kilka lat później – produkcji wydawniczej z obszaru Toskanii. W 1747 r., jako Biblioteca Magliabechiana, pod kierownictwem Giovanniego Targioniego Tozzettiego, zgodnie z wolą założyciela została otwarta dla publiczności. Mieściła się w budynku urzędu celnego przylegającego do Uffizi (wcześniej w Palazzo Vecchio). W następnych latach jej zbiory były sukcesywnie powiększane – poza egzemplarzem obowiązkowym, głównie dzięki donacjom prywatnych kolekcjonerów i przejęciom z innych bibliotek, w tym kościelnych po sekularyzacji klasztorów. I tak np. w 1774 r. otrzymała część biblioteki Antonia Cocchiego, a w 1783 r. – księgozbiór Accademii della Crusca. W 1861 r. została połączona z wielką Biblioteką Palatina, założoną przez Ferdynanda III Lotaryńskiego, mieszczącą się do tej pory w oficjalnej rezydencji władców Toskanii – Palazzo Pitti. Nowa instytucja otrzymała miano Biblioteki Narodowej (Biblioteca Nazionale). Cztery lata później przyznano jej egzemplarz obowiązkowy publikacji z obszaru całych Włoch. Po przeniesieniu stolicy do Rzymu została jedną z dwóch centralnych bibliotek narodowych we Włoszech (obok rzymskiej) [11, 12].

Do 1935 r. BNCF zajmowała sale kompleksu Uffizi. Obecna siedziba, jeden z nielicznych przykładów budynków projektowanych w owym czasie jako kompleks biblioteczny, została zaprojektowana przez Cesarego Bazzanigo. Budowa trwała od 1911 r. – z przerwą spowodowaną I wojną światową – do 1935 r. Nie zrealizowano jednak wszystkich planów zawartych w oryginalnym projekcie. W 1962 r. na podstawie projektu Vincenza Mazzei rozbudowano Bibliotekę, m.in. łącząc ją z kompleksem klasztoru Santa Croce. Oryginalny wystrój wnętrz i wyposażenie biblioteczne, podobnie jak blisko jedna trzecia cennych zbiorów, zostały w dużej mierze uszkodzone lub zniszczone podczas wielkiej powodzi w listopadzie 1966 r. Prace nad usuwaniem zniszczeń trwały kilkadziesiąt lat (nadal nie zakończono prac nad uszkodzonymi księgozbiorami), ale majestatyczny gmach Biblioteki Narodowej wciąż dumnie wznosi się nad Arno [11, 12].

BNCF uważana jest za jedyną, która w całości dokumentuje życie kulturalne narodu. Bogate zbiory czynią ją jedną z najważniejszych bibliotek włoskich. Należy do nich: około 8 mln 830 tys. drukowanych wydawnictw zwartych; 416 870 tytułów czasopism, z czego blisko 18 900 w prenumeracie bieżącej; 25 tys. rękopisów; 4 tys. inkunabułów; 29 123 druków szesnastowiecznych; 31 500 druków ulotnych i szarej

literatury; 30 tys. rękopisów i ponad milion autografów (korespondencji i innych dokumentów rękopiśmiennych); 70 tys. różnorodnych materiałów graficznych, w tym zbiorów kartograficznych (około 15 tys. map). Poza tym w jej zasobach znajduje się ponad 41 tys. materiałów audio-wizualnych, około 6 600 mikrofilmów i 26 tys. dysertacji doktorskich [21, 11].

Trudno w krótkim opracowaniu przedstawić bogactwo zbiorów BNCF. Jej kolekcje rękopisów należą do największych w kraju. Znajdują się wśród nich zarówno dzieła łacińskie, jak i greckie, w języku arabskim czy perskim. Najstarszy pochodzi z X w. Podobnie znaczący jest zbiór inkunabułów i druków szesnastowiecznych, w tym np. najbardziej reprezentatywne dla XVI w. edycje Biblii. W BNCF są przechowywane wszystkie znane autografy Galileusza i inne materiały z nim związane: wiadomości i pisma, prace, które znajdowały się w jego bibliotece, pamiętniki, archiwa i prace jego uczniów, dokumentacja związana z Accademia del Cimento. Kolekcja *Galileiano* jest jednym z najważniejszych w skali ogólnoswiatowej źródeł do badań nad historią nauki w XVII i XVIII stuleciu.

Podobnie jak w przypadku wcześniej przedstawianych bibliotek, niezwykle dużo o gromadzonych zbiorach mówią katalogi. Poza OPAC badacze mogą korzystać z tradycyjnego katalogu alfabetycznego, systematycznego oraz katalogów/inwentarzy poszczególnych kolekcji.

Bogate zasoby cyfrowe BNCF zawierają dzisiaj ponad 3 mln obrazów. Nie wszystkie są udostępniane w internecie, część jest przeznaczona tylko dla badaczy w siedzibie biblioteki. Informacje o prawie wszystkich zdigitalizowanych materiałach (z odsyłaczami do obiektu cyfrowego) są dostępne przez OPAC BNCF. Z cyfryzacją kolekcji najczęściej związana jest digitalizacja odpowiednich katalogów tradycyjnych. Do kolekcji, które są udostępniane online, można dotrzeć m.in. z poziomu stron WWW BNCF i portalu Internet Culturale. Spośród zdigitalizowanych rękopisów udostępniono m.in. najstarszy tego typu zabytek znajdujący się w BNCF, pochodzący z X w. *Messale Ottoniano*; kolekcję 137 rękopisów w języku arabskim i 14 w perskim (*Manoscritti islamici*); autografy ważnych osobistości, przedstawicieli nauki i kultury XVI–XVIII w. pochodzące z kolekcji Biblioteki Palatina (*Autografi Palatini*). Niezwykle interesujące są obrazy zdigitalizowanych map, także rękopiśmiennych (*Carte geografiche. Carte manoscritte Giachi*). W tym miejscu warto podkreślić, że w Bibliotece są przechowywane jedne z najcenniejszych kolekcji kartograficznych na świecie. Udostępniono również rezultat prac prowadzonych w ramach projektów Galileo i Biblioteca di Galileo oraz *La Bibbia nel '500: edizioni, interpretazioni, censure*, na które

składają się, poza zdigitalizowanymi materiałami źródłowymi i pomocniczymi (katalogi, inwentarze), bibliografie i opracowania krytyczne. W ramach obchodów setnej rocznicy wybuchu I wojny światowej BNCF brała udział w projektach digitalizacji przechowywanych w Bibliotece dokumentów z nią związanych i przeniosła do postaci cyfrowej mapy (*Carte geografiche della Prima guerra mondiale*), czasopisma, gazety, biuletyny i pamiętniki wojenne (*Periodici della Prima...*), książki tematycznie z nią związane (*Libri della Prima...*) oraz zdjęcia, ilustracje, pocztówki, plakaty (*Iconografia della Prima...*) [11].

BNCF od lat 90. ubiegłego wieku wykorzystuje nowe technologie w celu zabezpieczania cennych dokumentów i poprawy dostępności do materiałów źródłowych dla naukowców i badaczy zarówno w kraju, jak i na arenie międzynarodowej. Dzięki digitalizacji możliwe jest ponadto szerokie upowszechnienie włoskiego dziedzictwa narodowego. Odbywa się ona w ramach różnorodnych projektów, najczęściej we współpracy z innymi podmiotami, także komercyjnymi, jak np. ProQuest w przypadku projektu przeniesienia europejskich starodruków na formę cyfrową (Early European Books – EEB). Współpraca pozwala m.in. na zapewnienie wysokiej jakości obrazów cyfrowych (prezentujących możliwie pełny obraz fizycznych atrybutów dzieł) i zaawansowanego oprogramowania do ich oglądania, a przede wszystkim prowadzenia prac badawczych [11].

Jak wcześniej wspomniano, BNCF jest także odpowiedzialna za przygotowanie bibliografii narodowej. Od 1886 do 1957 r. publikowano *Bollettino delle pubblicazioni italiane ricevute za diritto di stampa*, a od 1958 r. w BNCF jest wydawana Bibliografia Nazionale Italiana (BNI), dzisiaj w seriach. W opracowaniu bibliografii narodowej BNCF wykorzystuje zasoby krajowej sieci bibliotek – Servizio bibliotecario nazionale (SBN), której jednym z głównych zadań jest budowa metodą współkatalogowania katalogu centralnego bibliotek włoskich (Catalogo SBN aperto al pubblico)⁸.

Podsumowanie

We Florencji – kolebce renesansu, centrum nauki i sztuki, mieście Dantego, Michała Anioła, Donatella, Giovanniego Boccaccia, Machiavellego i Leonarda da Vinci – na każdym kroku przeszłość

⁸ Działalność SBN, organizacja i metodyka tworzenia katalogu centralnego oraz związane z nim usługi zasługują na oddzielne opracowanie. Więcej zob. [42].

mieszają się z teraźniejszością, stare z nowym. Nie inaczej jest w bibliotekach. Użytkownicy bibliotek Uniwersytetu we Florencji na co dzień mają do czynienia z nowoczesnymi technologiami w zabytkowych wnętrzach albo ekspozycjami starych rękopisów w klimatyzowanych salach. Warto jednak podkreślić, że wszechobecna technika nie zgasiła ducha tradycji. Niezwykle klimaty tworzą: Biblioteka Geografii zajmująca sale zdobione freskami, czytelnia Biblioteki Botaniki z niewielką galerią, na którą prowadzą kręte schody i z której można wyjść prosto do starego ogrodu botanicznego, czy gabinet w Bibliotece Matematyki pozwalający – za sprawą wyposażenia i zbiorów – poczuć atmosferę minionych wieków. Zupełnie inny nastrój panuje w wybudowanej w 1995 r. Bibliotece Nauk Społecznych, gdzie nie można mieć wątpliwości, że to współczesna księżnica⁹. Przedstawione w niniejszym opracowaniu najstarsze, najznakomitsze biblioteki Florencji także potwierdzają wszechobecną w tym mieście koegzystencję starego z nowym. Ich długie tradycje stanowią świadectwo dziejów, są „żywym” dowodem tego, jak zmieniająca się postać książki, profil księgozbiorów, techniki budowlane i style architektoniczne oraz zadania, jakie przeznaczono bibliotekom, wpływały na ich organizację, lokalizację, wyposażenie i funkcjonalność. W średniowieczu bywało, że mieściły się w celach klasztornych, zakrystiach czy chórkach kościelnych, później w specjalnie dla nich przeznaczonych salach, pełniły również funkcję skryptorium. W osobnej sali trzymano księgozbiory w bibliotekach związanych z uniwersytetem. Biblioteki salowe, skupiające w jednym miejscu magazyn, czytelnię i opracowanie, przetrwały do początków XIX w. Architektura i wystrój wnętrz były zależne od obowiązującego stylu i mody. Meble biblioteczne – szafy, regały, pulpity, ławy, stoły – niejednokrotnie decydowały o oryginalnym charakterze pomieszczeń, podnosiły wartość reprezentacyjną sal. Wszechobecne w dobie baroku umiłowanie przepychu także znalazło swój wyraz w gabinetach i salach bibliotecznych. Zgodnie z duchem epoki, obok książek w bogatych oprawach, pojawiły się różne inne osobliwości – eksponaty o charakterze muzealnym, które prezentowano w rozległych, często zaopatrzonych w galerię, wspaniale ozdobionych wysokich salach. Na początku XX w. nastąpiły poważne zmiany w organizacji księżnic. Jeśli budowano biblioteki, to w postaci okazałych gmachów, posiadających obszerne sale magazynowe i czytelnie, a ich charakter podkreślał specjalny wystrój – przekonać się o tym można,

⁹ Więcej o bibliotekach Uniwersytetu we Florencji zob. [44].

zaglądając do Centralnej Biblioteki Narodowej, której gmach majestatycznie wznosi się nad Arno.

Współcześnie biblioteki korzystają z nowych technologii w celu opracowania, zabezpieczenia, ale przede wszystkim udostępniania swojego bogactwa. Dzięki nim badacze, naukowcy, studenci i inni użytkownicy niezależnie od miejsca pobytu mogą zapoznać się z coraz większą częścią tego, co zgromadzono na przestrzeni wieków. Mogą także przy odrobinie wyobraźni – eksplorując ich witryny internetowe, katalogi, bazy danych czy „zaglądając” do ich wnętrz przy użyciu technologii 3D – przeżyć fascynującą przygodę¹⁰.

Bibliografia

- [1] Adamiak K.: *Biblioteki włoskie – między tradycją a nowoczesnością*. „Biblioteka” 2011, nr 15(24), s. 245–259. Dostępny także w wersji elektronicznej: <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/1786/1/10.pdf>.
- [2] *ANCP. Catalogo Italiano dei Periodici* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.biblioteche.unibo.it/acnp>.
- [3] *Badia Fiorentina*. In: *Wikipedia, l'enciclopedia libera* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: https://it.wikipedia.org/wiki/Badia_Fiorentina.
- [4] *Biblioteca Domenicana di Santa Maria Novella 'Jacopo Passavanti'* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bibliotecadomenicana.eu/>.
- [5] *Biblioteca Marucelliana* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.maru.firenze.sbn.it/index.htm>.
- [6] *Biblioteca Marucelliana*. In: *Wikipedia, l'enciclopedia libera* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: https://it.wikipedia.org/wiki/Biblioteca_Marucelliana.
- [7] *Biblioteca Marucelliana*. In: DGBIC. *Direzione Generale Biblioteche e Istituti Culturali* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.librari.beniculturali.it/opencms/opencms/it/biblpubbliche/istitutiuffici/istitutoufficio_29.html.
- [8] *Biblioteca Medicea Laurenziana* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bmlonline.it/>.

¹⁰ Wszystkich tych, którzy chcą poczuć atmosferę renesansowej biblioteki klasztornej (i Florencji), zachęcam do lektury powieści Irvinga Stone *Udręka i ekstaza* – opowieści o życiu i twórczości Michała Anioła.

-
- [9] *Biblioteca Medicea Laurenziana*. In: *DGBIC. Direzione Generale Biblioteche e Istituti Culturali* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.librari.beniculturali.it/opencms/opencms/it/biblpubbliche/istitutiuffici/istitutoufficio_30.html.
- [10] *Biblioteca Moreniana*. In: *Provincia di Firenze* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.provincia.fi.it/palazzo-medici-riccardi/biblioteca-moreniana/>.
- [11] *Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bncf.firenze.sbn.it/>.
- [12] *Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze*. In: *DGBIC. Direzione Generale Biblioteche e Istituti Culturali* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.librari.beniculturali.it/opencms/opencms/it/biblpubbliche/istitutiuffici/istitutoufficio_31.html.
- [13] *Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze*. In: *Internet Culturale: Cataloghi e Collezioni Digitali delle Biblioteche Italiane* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.internetculturale.it/opencms/opencms/it/main/partner/istituto_1.html.
- [14] *Biblioteca Riccardiana* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.riccardiana.firenze.sbn.it/index.php>.
- [15] *Biblioteche presenti nel Comune di Firenze per tipologia amministrativa. Anno 2014*. In: *Annuario Statistico del Comune di Firenze* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://ckan.comune.fi.it/storage/f/2015-04-29T10%3A16%3A13.198Z/biblioteche-presenti-nel-comune-di-firenze-per-tipologia-amministra>.
- [16] *Biblioteche presenti nel Comune di Firenze tipologia funzionale. Anno 2014*. In: *Annuario Statistico del Comune di Firenze* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://ckan.comune.fi.it/storage/f/2015-04-22T11%3A44%3A54.839Z/biblioteche-per-tipologia-funzionale-anno-2014.xls>.
- [17] *Biblioteca Laurenziana*. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: https://pl.wikipedia.org/wiki/Biblioteca_Laurenziana.
- [18] Bieńkowska B.: *Książka na przestrzeni dziejów*. Warszawa 2005.
- [19] Bieńkowska B., Chamerska H.: *Zarys dziejów książki*. Warszawa 1987.
- [20] Cancedda F.: *Leopoldo Della Santa. Della costruzione e del regolamento di una pubblica universale biblioteca. Saggio introduttivo di Giovanni Solimine*. Manziana (Roma): 1996. XX, 76 p. (Bibliografia, bibliologia e biblioteconomia. Testi; 4). L. 25.000. [Rec.]. „Bollettino AIB” 1997, no 37 (2) [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://bollettino.aib.it/article/view/8256/7369>.

- [21] *Carta della qualità dei servizi*. In: *Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bncf.firenze.sbn.it/allegatonotizia/418.pdf>.
- [22] *Direzione Generale Biblioteche e Istituti Culturali* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.librari.beniculturali.it/opencms/opencms/it/biblpubbliche/>.
- [23] Drobot M.: *Rzym*. W: *Wirtualna historia książki i bibliotek* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ap.krakow.pl/whk/Roma.html>.
- [24] Dubowik H.: *Dzieje książki i bibliotek w zarysie*. Warszawa 1982. Dostępny także w wersji elektronicznej: <http://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=25329&from=pubindex&dirids=1&lp=1511>.
- [25] *Etruskowie*. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Etruskowie>.
- [26] *Florencja*. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Florencja>.
- [27] Głombiowski K., Szwejkowska H.: *Książka rękopiśmienna i biblioteka w starożytności i średniowieczu*. Warszawa, Wrocław 1983.
- [28] Grycz J., Gryczowa A.: *Historia książki i bibliotek w zarysie*. Warszawa 1972.
- [29] Gurgul J.: *Miastotwórcza rola kultury w rozwoju Florencji i Krakowa: praca doktorska*. Kraków 2008 [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=277414>.
- [30] Hibbert Ch.: *Medyceusze: wzniość i upadek*. Łódź 1992.
- [31] *Internet Culturale: Cataloghi e Collezioni Digitali delle Biblioteche Italiane* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.internetculturale.it/opencms/opencms/it/>.
- [32] *Język etruski*. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C4%99zyk_etruski.
- [33] *Katedra św. Reparaty we Florencji*. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: https://pl.wikipedia.org/wiki/Katedra_%C5%9Bw._Reparaty_we_Florencji.
- [34] *Konwent San Marco we Florencji*. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://pl.wikipedia.org/wiki/Konwent_San_Marco_we_Florencji.
- [35] Krawczuk A.: *Mitologia starożytnej Italii*. Warszawa 1984.

- [36] Kruszewski T.: *Przestrzenie biblioteki: o symbolicznej, fizycznej i społecznej obecności instytucji*. Toruń 2012.
- [37] *Le base dati*. In: *Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.iccu.sbn.it/opencms/opencms/it/main/bd/#anagrafe>.
- [38] *Liber Linteus*. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://pl.wikipedia.org/wiki/Liber_Linteus.
- [39] *Museo nazionale di San Marco*. In: *Wikipedia, l'enciclopedia libera* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://it.wikipedia.org/wiki/Museo_nazionale_di_San_Marco.
- [40] Olkiewicz J.: *Z dziejów Florencji*. Warszawa 1968.
- [41] *SDIAF – Sistema Documentario Integrato dell'Area Fiorentina* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: http://opac.comune.fi.it/easyweb/w2001/index.php?scelta=cerca_biblio&&opac=w2001.
- [42] *Servizio Bibliotecario Nazionale – SBN*. In: *Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.iccu.sbn.it/opencms/opencms/it/main/sbn/>.
- [43] *Storia e profilo dell'Ateneo*. In: *Università degli Studi Firenze* [online]. [Data dostępu: 30.12.2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.unifi.it/vp-5123-storia-e-profilo.html#ateneo>.
- [44] Swoboda I.: *Razem czy osobno? Biblioteki Uniwersytetu we Florencji*. „Nowa Biblioteka” 2015, nr 3, s. 7–34.
- [45] Winniczuk L.: *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*. Cz. 1–2. Warszawa 1983.

Izabela Swoboda

Department of Information Management
Institute of Library and Information Science
University of Silesia in Katowice
e-mail: izabela.swoboda@us.edu.pl

Libraries of Florence – Where the Past Coexists with the Present

Abstract: Florence – the cradle of the Renaissance, the center of science and art, the city of Dante, Michelangelo, Donatello, Machiavelli and Leonardo da Vinci; famous

for remarkable libraries, which impress not only with beautiful historic interiors, but also the richness of their collections. The article presents the origins and contemporary face of libraries in Florence. Among the oldest are: the library of the Dominican church of Santa Maria Novella, Michelozzo Library, Laurentian Library, Riccardi Library, Marucelli Library and the Central National Library of Florence.

Keywords: Biblioteca di Michelozzo a San Marco. Biblioteca Domenicana di Santa Maria Novella. Biblioteca Marucelliana. Biblioteca Medicea Laurenziana. Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. Biblioteca Riccardiana. Florence. History of Libraries. Italian libraries